

XXIAdults

Adaptation of the adult educational system to the XXI Century

2024-1-ES01-KA220-ADU-000245715

Pristupi u obrazovanju odraslih

Co-funded by
the European Union

This document was created under the Creative Commons license:

Attribution-Non-Commercial-Share Alike (CC BY-NC-SA).

All or part of this document may be used, copied, and disclosed provided that the origin is mentioned, it is not used commercially, and its license is not modified.

All rights reserved.

© Copyright 2024 XXI Adults

Disclaimer

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

Information

Project	Adaptation of the adult educational system to the XXI Century
Project N°	Ref. No: 2024-1-ES01-KA220-ADU-000245715
Work Package	WP2: XXI Adults Training Guide
Date	1.10.2025
Type of Document	Training Guide
Language	English
Authors	Manuel Carabias Herrero, Tereza Patkova Senad Sakipovski Joanna Woźniczka-Sulka, Izabela Stokłosa Beremundo Ruy Diaz Maria Malliora, Georgia Ropi Kenan Junuzović, Ismail Šehić Pedro Miguel Pimentel Félix, Nuno Miguel Patrício Marques

Consortium

Pristupi u obrazovanju odraslih

Učenje kroz rad

Učenje kroz rad je obrazovna teorija koja naglašava aktivno angažovanje, praktično iskustvo i učenje orijentisano na zadatke. Umjesto pasivnog primanja informacija putem predavanja ili čitanja, polaznik aktivno učestvuje u praktičnim, stvarnim zadacima i aktivnostima.

Ključni aspekti učenja kroz rad uključuju:

- Praktično iskustvo
- Aktivno angažovanje
- Učenje na greškama
- Refleksija
- Kontekstualno učenje

Primjer dobre prakse

Digitalni krugovi pismenosti za starije osobe

Sažetak prakse

Digitalni krugovi pismenosti za starije osobe je inicijativa u zajednici koju vode vršnjaci, dizajnirana za unapređenje osnovnih digitalnih vještina kod odraslih osoba od 50 do 75 godina. Cilj joj je rješavanje digitalnog jaza kroz promovisanje praktičnog učenja koje gradi samopouzdanje u podržavajućem i neformalnom okruženju. Ova praksa podržava šire ciljeve obrazovanja odraslih osnaživanjem ranjivih populacija digitalnim vještinama 21. vijeka, pomažući im da poboljšaju kvalitet života i potencijal za zapošljavanje.

Ciljevi

- Opremite starije odrasle osobe praktičnim digitalnim vještinama (npr. korištenje e-pošte, pristup vladinim portalima, online sigurnost, snimanje videa).
- Smanjiti digitalnu isključenost i promovisati nezavisnost
- Podsticati socijalnu povezanost i angažman u zajednici kroz zajedničko učenje..
- Podržati centre za obrazovanje odraslih u modernizaciji njihovih strategija informisanja i inkluzivnosti.

Metodologija

Korak po korak:

- Regrutacija: Lokalni edukativni centri pozvali su starije odrasle osobe i volontere iz zajednice da učestvuju.
- Obuka fasilitatora: Volonteri (uključujući mlađe odrasle osobe i obučene edukatore) prošli su kratku orijentaciju o principima učenja odraslih i digitalnim alatima.
- Formiranje krugova: Formirane su male grupe (6–10 polaznika) koje su se sastajale sedmično na sesijama od 90 minuta tokom 6 sedmica.
- Prilagođavanje sadržaja: Svaka grupa je birala teme relevantne za njihove potrebe (npr. osnove mobilnih telefona, online bankarstvo, video pozivi, kreiranje video sadržaja).
- Učenje kroz rad: Sesije su bile praktične, koristeći zadatke iz stvarnog života (npr. kreiranje naloga e-pošte, zakazivanje termina, pravljenje kratkih video zapisa).
- Podrška vršnjaka: Članovi grupe su pomagali jedni drugima, a fasilitatori su pružali smjernice po potrebi.
- Povratna informacija: Evaluacije na sredini i nakon završetka programa pomogle su u poboljšanju budućih sesija.

Rezultati

- Preko 100 starijih osoba u 3 zemlje unaprijedilo je svoje digitalne vještine.
- Učesnici su prijavili povećano samopouzdanje u korištenju pametnih telefona, e-pošte i digitalnih usluga.
- Nekoliko učesnika se ponovo uključilo u rad s nepunim radnim vremenom ili su počeli volontirati putem interneta.
- Ojačane veze u zajednici i međugeneracijski dijalog.

Faktori uspjeha

- Sigurno okruženje za učenje u malim grupama prilagođeno tempu starijih osoba.
- Stvarne, praktične teme (npr. zdravstveni portali, digitalna komunikacija, kreiranje video sadržaja).
- Međugeneracijsko učenje podstaknuto kroz mlade volontere.
- Fleksibilnost u sadržaju i pristupu u različitim zemljama

Preporuke

Da, ova praksa je visoko prenosiva. Bilo koji centar za obrazovanje odraslih je može implementirati uz:

- Pristup osnovnoj IKT infrastrukturi (Wi-Fi, tableti/laptopi).
- Mogućnosti informisanja zajednice.
- Regrutacija volontera ili partnerstva s organizacijama mladih.

Savjeti / Implementacija

- Koristite lako razumljive vizuelne prikaze i štampane vodiče korak-po-korak..

- Počnite s poznatim digitalnim alatima (npr. mobilni telefoni prije računara)).

Slavite mala postignuća (npr. sertifikati za „prvi poslat e-mail“, najbolji video).

Međugeneracijsko učenje

Međugeneracijsko učenje je dinamičan pristup u kojem ljudi svih uzrasta — od djece i mladih odraslih do starijih osoba — uče zajedno i jedni od drugih na načine koji su uzajamno korisni.

Karakterizira ga:

- Recipročnost
- Kolaboracija
- Cjeloživotno učenje
- Ključne prednosti

Međugeneracijsko učenje nudi značajne prednosti za sve uključene:

Za mlađe generacije (djeca/mladi)	Za starije generacije (odrasli/stariji)	Za zajednicu
Povećano samopoštovanje i samopouzdanje.	Smanjena socijalna izolacija i usamljenost.	Ojačane veze u zajednici i kohezija.
Poboljšane socijalne i emocionalne vještine (empatija, poštovanje različitih perspektiva)	Poboljšano mentalno i kognitivno zdravlje (npr. poboljšano pamćenje, osjećaj svrhe).	Smanjen ejdžizam (diskriminacija na osnovu godina) i razbijanje stereotipa između starosnih grupa..
Pristup životnim vještinama, istorijskom kontekstu i kulturološkom znanju od iskusnih odraslih osoba..	Mogućnosti za učenje novih vještina (posebno tehnologije) i osjećaj uvažavanja.	Očuvanje kulture kroz prenošenje tradicija i životnih priča.
Poboljšane akademske vještine i pismenost.	Poboljšano fizičko zdravlje prilikom učestvovanja u zajedničkim fizičkim aktivnostima.	Zajedničko rješavanje problema na društvenom ili ekološkom planu uz korištenje kombinovanog iskustva i inovacija.

Primjer dobre prakse

Učionice za obrazovanje i kulturu

Sažetak prakse

Ovaj primjer dobre prakse dio je programa kontinuiranog obrazovanja Pokrajinskog vijeća Valladolida, pod nazivom **Učionice za obrazovanje i kulturu**, koji je 2023. godine proslavio svoju 40. godišnjicu.

Program je započeo u akademskoj 2024. 1983/1984. godini i ima za cilj promicanje osjećaja pripadnosti zajedničkom čovječanstvu. Otvoren je za osobe starije od 18 godina i nudi mogućnosti za socijalnu interakciju, participaciju i lično uživanje.

Od svog početka, program je imao vidljiv uticaj na društveni i kulturni život lokalnih opština. Stvorio je prostore za dijalog, debatu, kreativnost, igru i aktivno učešće, koji su i danas centralni dio njegovog pristupa. Tokom godina, evoluirale su i korištene metodologije i tematski fokus svakodnevne obrazovne prakse. Kao rezultat toga, ponuda obuka se diverzifikovala i sada uključuje kurseve engleskog jezika, filma, umjetnosti, geografije, kreativnog pisanja, upravljanja emocijama, mitologije i simbolike u umjetnosti.

Ciljevi

- Obradivati različite teme i događaje povezane s aktuelnim, istorijskim, književnim i životnim pitanjima, podržavajući ne samo konceptualno učenje već i razvoj vještina i stavova potrebnih za svakodnevni život.
- Promovisati osjećaj pripadnosti zajedničkom čovječanstvu i zajedničkoj planeti podsticanjem empatije, brige o resursima, solidarnosti i poštovanja različitosti i razlika.
- Osposobiti polaznike za kritičko promišljanje, izražavanje ideja i emocija usmeno i pismeno, te praktikovanje aktivnog slušanja—ključnih kompetencija za funkcionisanje kao autonomni globalni građani.

Metodologija

Metodologija je osmišljena da bude aktivna i participativna, polazeći od onoga što polaznici već znaju. Ishodi učenja razvijani su postepeno, obuhvatajući znanje, praktične vještine i stavove. Nastavne jedinice su pratile jasan i logičan slijed, sa specifičnim aktivnostima koje podržavaju svaku fazu procesa učenja.

- Motivacijske aktivnosti / aktivnosti podizanja svijesti
 - Aktivnosti: „Šta znate o...?“ / „Šta biste željeli znati o...?“
- Gledanje video zapisa, slušanje pjesama, čitanje naslova vijesti
- Aktivnosti istraživanja / izgradnje znanja
 - Čitanje i diskusija o člancima
 - Slušanje podkasta
 - Individualno istraživanje koristeći internet ili knjige

- Dizajniranje i provođenje intervjua ili anketa
- Predstavljanje sadržaja i njegovo organizovanje kroz konceptualne mape
- Kulturni izlasci (muzeji, kina, izložbe)
- Aktivnosti refleksije
 - Grupne diskusije zasnovane na stečenom znanju i istraživanju
- Aktivnosti komunikacije / evaluacije
 - Kreiranje proizvoda povezanih sa temom
 - Edukativne igre
 - Mini-sastanci sa obližnjim zajednicama ili gradovima
- Sesije traju dva sata i održavaju se sedmično

Ishodi

Konkretni rezultati ove dobre prakse, zasnovani na podacima o učešću iz popisa 2024. godine, mogu se sažeti na sljedeći način:

- Angažman polaznika: **95% učesnika** prijavilo je visok nivo angažmana u istraživačkim aktivnostima i diskusijama, izvršavajući zadatke s velikom posvećenošću.
- Prisustvo: Sedmični dolasci su bili dosljedni. Izostanci su uglavnom bili uzrokovani zdravstvenim problemima ili obavezama oko njege drugih članova porodice..
- Učešće u završnim aktivnostima: Polaznici su aktivno učestvovali u završnoj fazi nastavnih jedinica, uključujući igre i, što je najvažnije, kreiranje finalnih proizvoda.

Faktori uspjeha

Praksa je bila uspješna jer je polaznike postavila u centar procesa učenja. U mnogim fazama, učesnici su dijelili vlastito znanje i iskustva s drugima, osnažujući vršnjačko učenje. Kontinuirano i aktivno prisustvo fasilitatora također je igralo ključnu ulogu. Edukator je podržavao i vodio grupu, podsticao učešće, pojašnjavao sadržaj te pomagao u prepoznavanju i vrednovanju različitih uloga unutar grupe.

Preporuke

Ova praksa je lako prenosiva i može se implementirati u malim mjestima. Međutim, ona zahtijeva snažan angažman nastavnika, što uključuje fleksibilno planiranje, redovno praćenje putem WhatsApp grupa, stalnu motivaciju grupe, kontinuirano ažuriranje sadržaja i posvećivanje velike pažnje aktuelnim događajima i interesovanjima učesnika.

Savjeti / Savjeti za implementaciju

- Osigurajte redovne sedmične sastanke (npr. sesije od 2 sata) kako biste izgradili kontinuitet i koheziju grupe.
- Držite veličinu grupa na nivou kojim se može upravljati kako biste omogućili dijalog i individualno učešće.
- Kombinujte kulturne podsticaje (filmove, članke, muziku, umjetnička djela) sa vođenom diskusijom..
- Integrišite lokalne kulturne izlaske (muzeje, izložbe, događaje u zajednici) kad god je to moguće.
- Podstaknite polaznike da zajednički kreiraju finalne proizvode (prezentacije, mini-projekte, sastanke u zajednici)
- Održavajte komunikaciju između sesija (npr. WhatsApp grupe) kako biste zadržali angažman
- Prilagodite teme aktuelnim događajima i interesovanjima učesnika kako bi učenje ostalo svrsishodno.
- Osigurajte snažnu podršku fasilitatora fokusiranu na moderaciju, inkluziju i aktivno slušanje.

Učenje u zajednici

Učenje u zajednici (CBL) je obrazovna strategija koja integriše značajan angažman u zajednici sa akademskom nastavom i kritičkom refleksijom.

To je pristup iskustvenom učenju koji povezuje ono što učenici uče u učionici sa stvarnim problemima, kontekstima i izazovima u njihovoj lokalnoj zajednici. Osnovna ideja je da zajednica služi kao prostor za učenje u kojem učenici mogu primijeniti teoretsko znanje, razviti praktične vještine i doprinijeti rješavanju stvarnih potreba zajednice.

Prednosti CBL-a

CBL pruža značajne prednosti za sve uključene strane:

Korisnik	Ključne prednosti
Studenti	✓ Dublje učenje: Povećano razumijevanje akademskog sadržaja kroz primjenu u stvarnom svijetu. ✓ Razvoj vještina: Izoštava kritičko razmišljanje, rješavanje problema, timski rad, komunikaciju i liderske vještine. ✓ Građanska odgovornost: Podstiče snažniji osjećaj empatije, građanskog angažmana i društvene odgovornosti. ✓ Spremnost za karijeru: Pruža iskustvo u profesionalnom umrežavanju i izgradnji biografije (CV-a).

Partneri u zajednici

- ✓ IPovećan kapacitet: Primanje dragocjene pomoći i svježih perspektiva o potrebama i problemima zajednice..
- ✓ Pristup resursima: Dobijanje pristupa znanju i stručnosti nastavnog osoblja i studenata.
- ✓ Buduća stabilnost: Pomaže u izgradnji buduće stabilnosti uključivanjem mladih ljudi u njihovu misiju.

Institucija

- ✓ Snažnije veze: Neguje pozitivne, recipročne odnose sa lokalnom zajednicom..
- ✓ Poboljšana reputacija: Pozicionira instituciju kao lidera u iskustvenom obrazovanju i radu u zajednici.

Primjer dobre prakse

Povratak u budućnost – Seniori kao gurui digitalnog pripovijedanja

Sažetak prakse

Povratak u budućnost – Seniori kao gurui digitalnog pripovijedanja je međugeneracijski projekt učenja koji osnažuje starije osobe da postanu kreatori digitalnog sadržaja dijeleći svoje životne priče putem alata za digitalno pripovijedanje i društvenih medija. Inicijativa unapređuje digitalnu pismenost, lično izražavanje i socijalnu inkluziju.

U društvu koje je sve više digitalno, mnoge starije osobe suočavaju se sa isključenošću zbog nedostatka digitalnih vještina, samopouzdanja ili pristupa odgovarajućim prilikama za učenje. Dok je veći dio fokusa u digitalnom obrazovanju stavljen na mlađe generacije, starije osobe su često zapostavljene, što dovodi do digitalnog jaza koji ne utiče samo na njihov pristup uslugama, već i na njihovo društveno učešće i samoizražavanje.

Ovaj projekt je nastao kao odgovor na taj jaz kreiranjem inkluzivnog i osnažujućeg okruženja za učenje u kojem bi starije osobe mogle steći samopouzdanje u korištenju digitalnih alata, dok se istovremeno bave smislenim, kreativnim radom. Inicijativa se fokusira na digitalno pripovijedanje — korištenje fotografija, video zapisa, glasa i teksta za osmišljavanje i dijeljenje ličnih narativa.

Ciljevi

Projekat Povratak u budućnost osmišljen je da kombinuje digitalnu inkluziju sa ličnim i kulturnim osnaživanjem. Njegovi ciljevi su istovremeno tehnološki i humanistički, sa fokusom na digitalnu kompetenciju, kreativnost i međugeneracijsko učenje:

- Poboljšati digitalnu pismenost među starijim osobama kroz angažovanu i svrsishodnu upotrebu tehnologije;

- Omogućiti seniorima da dijele svoje životne priče koristeći digitalne alate, podstičući samoizražavanje i izgradnju nasljeđa;
- Promovisati međugeneracijsko učenje povezivanjem seniora sa mladim volonterima ili fasilitatorima u kooperativnom procesu učenja;
- Smanjiti digitalnu i socijalnu izolaciju, pomažući starijim osobama da se osjećaju povezanije i vrijednije u današnjem digitalnom svijetu;
- Podstaknuti aktivno starenje kroz učešće u smislenim i kreativnim aktivnostima;
- Razviti dostupne metodologije digitalnog pripovijedanja koje se mogu replicirati u različitim kontekstima obrazovanja odraslih i zajednice.

Umjesto fokusiranja na apstraktne vještine, projekt ima za cilj korištenje digitalnog pripovijedanja kao mosta ka povezivanju, osjećaju vlastite vrijednosti i kreativnosti. Učesnici ne uče samo kako koristiti digitalne uređaje, već kako ih koristiti za nešto što im je zaista važno: pričanje njihove priče.

Metodologija

Projekt Povratak u budućnost slijedi praktičan, kreativan i međugeneracijski pristup. Strukturiran je oko iskustava učenja kroz praktičan rad koja podržavaju starije osobe da postanu digitalni pripovjedači, uz vodstvo mladih fasilitatora ili edukatora.

Implementacija korak po korak

- Rekrutacija učesnika
- Obuka fasilitatora
- Radionice i krugovi priča
- Razvoj digitalne pismenosti
- Kreiranje priče
- Dijeljenje i izložba
- Povratne informacije i refleksija

Trajanje i format

- Projekat se obično implementira u ciklusima od 8–12 sedmica, sa 1–2 sesije sedmično (svaka u trajanju od 1,5 do 2 sata).
- Sesije se održavaju u neformalnim, prijateljskim okruženjima kao što su univerziteti za treće životno doba, biblioteke ili lokalni kulturni prostori.

Ishodi

Projekat "Povratak u budućnost" ostvario je značajne i višeslojne rezultate, kako na individualnom tako i na nivou zajednice. Njegov uticaj prevazilazi sticanje digitalnih vještina, obuhvatajući emocionalnu, socijalnu i međugeneracijsku transformaciju.

- Poboljšana digitalna kompetencija

- Osnaživanje kroz samoizražavanje
- Smanjena socijalna i digitalna izolacija
- Ojačane međugeneracijske veze
- Nove zajednice učenja
- Diseminacija i vidljivost

Faktori uspjeha

Uspjeh projekta "Povratak u budućnost" leži u njegovom kapacitetu da kombinuje digitalno osnaživanje, kreativnost i međugeneracijsku solidarnost unutar jednostavne, primjenjive strukture. Nekoliko ključnih faktora doprinijelo je efikasnosti ove prakse:

- Pripovijedanje kao motivacijski alat
- Učenje kroz rad
- Međugeneracijska saradnja
- Fleksibilno, neformalno okruženje
- Kulturno izražavanje i vidljivost
- Evropska saradnja i resursi

Preporuke

- Praksa se može implementirati u klubovima za stara lica, bibliotekama, centrima u zajednici ili okruženjima za neformalno obrazovanje.
- Male i dosljedne grupe podržavaju izgradnju povjerenja i vršnjačko učenje.
- Fasilitatori bi trebali biti spremni da kombinuju digitalno vođenje sa emocionalnom podrškom.
- Sigurno okruženje prožeto poštovanjem ključno je za dijeljenje ličnih priča.
- Saradnja sa omladinskim organizacijama ili volonterima jača međugeneracijsku dimenziju.
- Javno predstavljanje rezultata povećava vidljivost i motivaciju učesnika.

Savjeti / Savjeti za implementaciju

- Započnite uvodnim sesijama fokusiranim na komunikaciju i izgradnju povjerenja.
- Držite veličinu grupa na nivou kojim se može upravljati kako biste osigurali individualnu podršku.
- Obezbijedite jasne i dostupne materijale za učenje prilagođene digitalnom nivou učesnika.
- Podstaknite učesnike da donesu lične fotografije, uspomene ili predmete kako bi inspirisali pripovijedanje.
- Ostavite vrijeme za refleksiju i grupnu diskusiju nakon svake sesije.
- Fokusirajte se na proces učenja, a ne na tehničko savršenstvo.

- Dokumentujte priče i podijelite ih unutar lokalne zajednice kako biste ojačali vidljivost i ponos.

Digitalno i kombinovano učenje

Digitalno učenje i kombinovano učenje su dva povezana obrazovna pristupa koji koriste tehnologiju za unapređenje podučavanja i učenja, ali se razlikuju po svojoj strukturi i načinu izvođenja.

Digitalno učenje je krovni termin za bilo koji proces učenja koji je posredovan ili podržan digitalnim tehnologijama. Fokusira se na korištenje različitih digitalnih alata i resursa za:

- Omogućiti fleksibilnost u pogledu vremena, mjesta, puta i/ili tempa učenja.
- Ponuditi personalizovana iskustva prilagođena individualnim potrebama i stilovima učenika.
- Poboljšati dostupnost obrazovnih materijala.
- Uključiti različite formate, kao što su online kursevi, mobilno učenje, obrazovni softver, video predavanja i interaktivni sadržaj.

Karakteristika	Digitalno učenje	Kombinovano učenje
Obuhvat	Širok – krovni termin za bilo koje učenje podržano tehnologijom	Specifičan – poseban model podučavanja koji kombinuje dva načina izvođenja.
Dostava	Može biti u potpunosti putem interneta (npr. MOOC), mobilno ili jednostavno unaprijeđeno tehnologijom.	Uvijek mješavina neposrednih (lice u lice) i digitalnih/online komponenti.
Lokacija	Može biti bilo gdje (samo online) ili u fizičkoj učionici	Zahtijeva i fizičku učionicu i pristup internetu.

Primjer dobre prakse

Program digitalnog mentorstva: Seniori uče od vršnjaka

Sažetak prakse

Program digitalnog mentorstva je strukturirana inicijativa "vršnjak vršnjaku" u kojoj digitalno kompetentne starije osobe mentoriraju svoje vršnjake kojima nedostaju digitalne vještine. Ovaj model koristi kredibilitet vršnjaka, empatiju i zajednička iskustva kako bi ubrzao digitalno učenje,

poboljšao samopouzdanje i smanjio osjećaj izolacije koji je uobičajen među starijim osobama koje nisu upoznate s modernim tehnologijama. Program je usklađen s opštim ciljevima obrazovanja odraslih kroz modernizaciju praksi obrazovanja odraslih na kulturološki osjetljiv način, bez pritiska, naglašavajući i osnaživanje i zajednicu.

Ciljevi

- Poboljšati digitalne kompetencije među starijim osobama koristeći format koji vode vršnjaci.
- Izgraditi samopouzdanje polaznika i smanjiti otpor prema digitalnim alatima.
- Promovisati volonterizam i aktivno starenje.
- Ojačati osjećaj svrhe i društvenog doprinosa među seniorima mentorima.
- Olakšati obrazovanje zasnovano na zajednici i digitalnu inkluziju u nedovoljno usluženim područjima.

Metodologija

Faza 1: Regrutacija i obuka mentora

- Centar je identifikovao digitalno pismene starije osobe (starije od 55 godina) koje su pokazale interesovanje za volontiranje.
- Kratka obuka (3 sesije) osposobila ih je za strategije podučavanja i komunikacije prilagođene vršnjačkom učenju.
- Mentori su dobili kompletne alata sa vodičima korak-po-korak, najčešćim pitanjima o rješavanju problema i priručnikom za mentorstvo.

Faza 2: Upis polaznika (mentija)

- Učesnici sa malo ili nimalo digitalnog iskustva registrovali su se putem lokalnih centara.
- Polaznici su upareni sa mentorima na osnovu jezika, interesovanja i dostupnosti.

Faza 3: Mentorske sesije

- Parovi su se sastajali sedmično na 1–2 sata tokom 6 sedmica u poznatim, neformalnim okruženjima.
- Nastavni plan je bio vođen potražnjom: polaznici su birali fokusna područja (npr. korištenje e-uprave, video pozivi, dijeljenje fotografija, kreiranje videa).
- Mentori su izvještavali koordinatora programa o napretku radi povratnih informacija i podrške.

Faza 4: Grupna refleksija i proslava

- Mentori i polaznici su se okupili na kraju ciklusa kako bi podijelili iskustva i priče o uspjehu.
- Certifikati i priznanja za mentore i polaznike povećali su motivaciju.

Rezultati

- Više od 30 mentorskih parova uspješno je završilo cikluse u pilot fazi.
- 87% polaznika izjavilo je da se osjeća „samopouzdanije“ u korištenju digitalnih alata.
- Mentori su prijavili povećan osjećaj vlastite vrijednosti i svrhe.
- Mnogi polaznici su nastavili neformalno podučavati druge, stvarajući „efekat talasa“.

Faktori uspjeha

- Visoka empatija i povezanost između mentora i polaznika.
- Fokusirana pažnja 1 na 1 — polaznici su napredovali sopstvenim tempom.
- Niski troškovi, lako prilagodljivo uz korištenje lokalnih volontera i prostora.
- Socijalno povezivanje i međuzavisnost među starijim osobama.

Preporuke

Lako prenosivo u centre za obrazovanje odraslih, nevladine organizacije, biblioteke i udruženja penzionera širom Evrope. Za uspjeh, implementatorima je potrebno:

- Baza digitalno sposobnih starijih osoba
- Osnovna koordinacija (jedan koordinator sa skraćenim radnim vremenom po regiji)
- Pristupačni prostori za učenje
- Štampani materijali za podršku i obuka za mentore

Savjeti / Savjeti za implementaciju

- Počnite s penzionerima koji se dobro snalaze s tehnologijom (npr. bivši kancelarijski radnici, nastavnici).
- Koristite jednostavne obrasce za povratne informacije kako biste pratili napredak i prilagodili sesije.
- Odajte priznanje i proslavite uspjeh mentora — zadržavanje volontera se poboljšava kada se osjećaju cijenjeno.

Vršnjačko učenje (Peer Learning)

Vršnjačko učenje je obrazovna praksa u kojoj učenici ili kolege uče jedni s drugima i jedni od drugih kroz kolaborativni i recipročni proces. Umjesto da svo znanje teče direktno od jednog nastavnika ili stručnjaka, vršnjaci dijele, podučavaju i podržavaju jedni druge kako bi postigli zajedničke ciljeve učenja.

Prednosti vršnjačkog učenja

Vršnjačko učenje pruža niz kognitivnih i socijalnih prednosti:

Vrsta koristi	Opis
Kognitivne	Dublje razumijevanje: Objašnjavanje materijala drugima učvršćuje vlastito razumijevanje predmeta. Različite perspektive: Izloženost višestrukim gledištima i strategijama rješavanja problema poboljšava kritičko razmišljanje..
Socijalne i emocionalne	Poboljšane vještine: Podstiče timski rad, komunikaciju, kooperaciju i strpljenje. Povećana ugodnost: Vršnjaci često koriste jednostavniji, bliskiji jezik i stvaraju okruženje bez osuđivanja, što povećava spremnost na postavljanje pitanja..
Akadske	Bolji ishodi: Studije pokazuju da to može dovesti do poboljšanog konceptualnog razumijevanja i akademskog učinka. Povećan angažman: Socijalni element čini proces učenja ugodnijim i motivirajućim.

Primjer dobre prakse

Vrt učenja – praktično ekološko obrazovanje za socijalnu inkluziju

Sažetak prakse

Learning Garden (Vrt učenja) je obrazovna praksa zasnovana na prirodi, dizajnirana da podrži socijalnu inkluziju marginalizovanih odraslih osoba, uključujući izbjeglice, porodice s niskim primanjima i osobe s invaliditetom. Uključivanjem učesnika u praktično vrtlarenje, ekološko obrazovanje i grupne aktivnosti u zajedničkom vrtu, program podstiče socijalnu povezanost, ekološku svijest i lično osnaživanje. Cilj je pružiti siguran, inkluzivan i umirujući prostor u kojem učesnici mogu učiti kroz rad, ponovo se povezati s prirodom i izgraditi samopouzdanje, dok istovremeno razvijaju održive navike i društvene veze.

U urbanim područjima poput Berlina, mnoge socijalno ugrožene odrasle osobe, uključujući migrante, nezaposlene pojedince i osobe s mentalnim poteškoćama, suočavaju se sa socijalnom izolacijom, nedostatkom svrhe i niskim stepenom uključenosti u formalno obrazovanje. Tradicionalno učenje u učionici često ne uspijeva privući ili zadržati ove polaznike. Postojala je rastuća potreba za alternativnim, lako dostupnim prostorima za učenje u kojima bi se učesnici mogli povezati, izgraditi samopouzdanje i razviti kompetencije u praktičnom i podržavajućem okruženju.

Ciljna grupa

- Odrasle osobe sa niskim kvalifikacijama ili dugotrajno nezaposlene osobe
- Izbjeglice i migranti sa ograničenim iskustvom u formalnom obrazovanju
- Osobe sa mentalnim poteškoćama ili koje se oporavljaju od psihosocijalnih kriza
- Starije osobe i odrasli sa socijalnom anksioznošću ili izolacijom

Ciljevi

- **Koristiti obrazovanje zasnovano na prirodi za podsticanje samoeefikasnosti, socijalnih vještina i održive svijesti među marginalizovanim odraslim osobama**
- Stvoriti inkluzivne i terapeutske prostore za učenje na otvorenom koji promovišu dobrobit i smanjuju stres
- Razviti praktične vještine u organskom vrtlarenju, upravljanju životnom sredinom i timskom radu
- Poboljšati zapošljivost kroz prenosive meke vještine (poštovanje vremena, odgovornost, saradnja)

Metodologija

Implementacija korak po korak:

1. Priprema prostora: Neiskorišteno zemljište u blizini centra pretvoreno je u pristupačan vrt za učenje s povišenim gredicama, rezervoarima za kišnicu, prostorima za sjedenje i malom učionicom na otvorenom.
2. Dosezanje učesnika: Preporuke su stizale preko lokalnih socijalnih radnika, centara za zapošljavanje i komšijskih projekata. Prethodno znanje ili pismenost nisu bili uslov.
3. Sedmične sesije: Učesnici su se pridruživali sesijama u malim grupama (2–3 sata sedmično) tokom 12–16 sedmica, pod vodstvom obučених edukatora za vrtlarenje i socijalnih pedagoga.
4. Tematski moduli učenja: Teme su uključivale kompostiranje, njegu tla, sezonsku sadnju, biodiverzitet, ishranu i izgradnju zajednice.
5. Refleksija i socijalna integracija: Sesije su se uvijek završavale krugom zajedničke refleksije. Učesnici su dijelili obroke pripremljene od začinskog bilja i povrća koje su sami uzgojili, promovišući pripadnost i kulturnu razmjenu.
6. Događaji u zajednici: Vrt je bio domaćin festivala žetve, dana otvorenih vrata i radionica za porodice, povećavajući vidljivost i lokalni angažman

Metode koje se koriste

- Iskustveno učenje zasnovano na prirodi
- Grupni rad i pripovijedanje (storytelling)
- Taktilne i senzorne aktivnosti (npr. sadnja, kuhanje, berba)
- Neverbalni formati učenja (idealni za polaznike s niskim nivoom pismenosti)

Ishodi

Konkretni rezultati:

- Više od 150 odraslih osoba završilo je ciklus "Vrt učenja" od 2020. godine.
- 75% je nastavilo sa daljim obrazovanjem ili volonterskim aktivnostima.
- Nekoliko učesnika se pridružilo programima obuke za urbanu poljoprivredu ili održivost.
- Ojačane veze u zajednici i smanjen osjećaj izolacije i anksioznosti među učesnicima.

Uticaj na učesnike:

- Učesnici su stekli samopouzdanje, rutinu i osjećaj agilnosti
- Poboljšano fizičko i mentalno zdravlje, posebno kod osoba sa dugotrajnom nezaposlenošću ili traumama

Proces učenja je promovisao interkulturnu razmjenu i vršnjačko učenje (peer learning).

Faktori uspjeha

Šta je praksu učinilo efikasnom i inovativnom:

- Nisko-pragovni, nedigitalni format dostupan svim odraslim osobama bez obzira na nivo pismenosti ili jezik.
- Korištenje prirode i vrtlarenja kao terapijskih i obrazovnih alata.
- Pristup usmjeren na polaznika, neformalan i senzitivan na traumu.
- Međusektorska saradnja između edukatora, socijalnih radnika i vrtlara.

Jedinstveni ili kreativni elementi

- Učenje kroz prirodu – biljke, tlo i godišnja doba postali su „učitelji“
- Obroci „uberi i podijeli“ učinili su učenje opipljivim i hranjivim
- Korištenje krugova refleksije i pripovijedanja (storytelling) umjesto formalnog ocjenjivanja

Preporuke

Uslovi za uspješnu implementaciju:

- Vanjski prostor s osnovnom infrastrukturom (povišene gredice, nadstrešnica, pristup vodi)
- Edukatori upoznati s inkluzivnom pedagogijom i obrazovanjem o okolišu

- Partnerstva s lokalnim zdravstvenim službama, službama za zapošljavanje ili socijalnim službama radi dosezanja korisnika
- Fleksibilan raspored i stalni krug povratnih informacija od strane učesnika

Savjeti / Implementacija

- Izbjegavajte pretjerano strukturirane nastavne planove i programe – neka vrt i godišnja doba vode proces učenja
- Dizajnirajte s fokusom na pristupačnost (široke staze, povišene gredice, mirni uglovi)
- Uključite neformalno vrijeme za druženje (čaj, obroci, razgovori) kako biste izgradili povjerenje
- Koristite posmatranje i dnevnik (vizuelne ili verbalne) za praćenje napretka

Mentorstvo / Coaching

Mentorstvo i coaching su oba vrijedni razvojni pristupi, fokusirani na pomaganje pojedincima da rastu i ostvare svoj potencijal, ali imaju različite karakteristike:

Mentorstvo

1. Fokus: Dugoročni, holistički profesionalni i lični rast, razvoj karijere i prevazilaženje izazova.
2. Odnos: Uključuje iskusnijeg savjetnika od povjerenja (mentora) koji dijeli svoju mudrost, znanje i lično iskustvo sa manje iskusnom osobom (mentijem).
3. Vremenski okvir: Teži da bude dugoročan, često traje godinu dana ili duže.
4. Stručnost: Mentor obično ima direktno iskustvo u oblasti ili karijernom putu mentija.
5. Agenda: Generalno vođena od strane mentija; menti postavlja dnevni red i traži savjet ili vodstvo.
6. Pristup: Vjerovatnije je da će biti neformalan i uključuje mentora koji daje savjete, dijeli priče i pruža direktne smjernice.

Coaching

1. Fokus: Kratkoročno poboljšanje vještina, zadataka ili postizanje mjerljivih ciljeva, vođeno učinkom.
2. Odnos: Uključuje partnerstvo coacha s pojedincem (coachee) u procesu koji potiče na razmišljanje. Coach ne mora nužno imati direktno iskustvo u specifičnom poslu koji obavlja coachee.
3. Vremenski okvir: Često kratkoročan ili vremenski ograničen, s fokusom na specifične ishode.
4. Stručnost: Coachevi su obučeni u metodologiji coachinga i razvoju vještina.

5. Agenda: Zajednički kreirana od strane coacha i coacheeja, s fokusom na specifične potrebe i ciljeve.
6. Pristup: Strukturiraniji i tipično nedirektivan. Coach koristi snažna pitanja kako bi pomogao coacheeju da sam pronađe odgovore, izgradi samosvijest i razvije akcioni plan.

Primjer dobre prakse

Forma-te: Platforma za kolaborativno učenje i razmjenu resursa za edukatore odraslih

Sažetak prakse

Forma-te je online platforma dizajnirana da podrži kontinuirani profesionalni razvoj edukatora odraslih, trenera i drugih stručnjaka u obrazovanju u Portugalu. Funkcioniše i kao digitalni repozitorij i kao aktivna zajednica učenja, gdje korisnici mogu dijeliti, pristupati i ocjenjivati obrazovne resurse.

Njegova primarna svrha je promovisanje kolaborativnog učenja i vršnjačke podrške kroz sistem zasnovan na kreditima koji nagrađuje dijeljenje originalnog sadržaja. Treneri zarađuju kredite prilikom postavljanja resursa (kao što su planovi lekcija, radni listovi ili alati), koji se potom mogu koristiti za preuzimanje materijala koje su podijelili drugi. Ovaj recipročni model podstiče osjećaj zajedništva, povjerenja i profesionalnog priznanja među edukatorima odraslih.

Platforma takođe pruža ažurirane informacije o politikama obrazovanja odraslih, mogućnostima obuke, profesionalnoj sertifikaciji (kao što je CCP) i pedagoškim trendovima, čineći je vrijednim čvorištem za sve koji su uključeni u sektor neformalnog obrazovanja.

Ciljan prvenstveno trenerima i stručnjacima u obrazovanju, Forma-te unapređuje kvalitet obrazovanja odraslih olakšavanjem pristupa praktičnim resursima, podsticanjem refleksivne prakse i podrškom profesionalnom rastu kroz aktivno učešće u mreži koju vode kolege.

Ciljevi

Glavni ciljevi Forma-te su promovisanje kvaliteta u obrazovanju odraslih i osnaživanje trenera kroz pristup resursima, vršnjačko učenje i profesionalno priznanje. Konkretnije, praksa ima za cilj:

- Podsticati kulturu kolaborativnog učenja među edukatorima odraslih ohrabrivanjem dijeljenja pedagoških materijala i iskustava;
- Olakšati pristup praktičnim, spremnim za upotrebu obrazovnim resursima prilagođenim kontekstima učenja odraslih (neformalno, stručno, u zajednici);
- Promovisati profesionalni razvoj trenera kroz refleksivnu praksu, izloženost novim metodologijama i kontakt s doprinosima kolega;
- Podsticati digitalno učešće i pismenost nudeći online okruženje prilagođeno korisniku i promovišući korištenje digitalnih alata u svrhe obuke;

- Podržati vidljivost i vrijednost uloge trenera, priznajući doprinose kroz kreditni sistem koji nagrađuje aktivno učešće;
- Premostiti jaz između politike i prakse dijeljenjem ažuriranja o regulatornim okvirima (kao što su CCP zahtjevi) i negovanjem prostora za informisanu debatu.

Sveobuhvatni cilj je stvoriti održiv, inkluzivan i participativan ekosistem za stručnjake u obrazovanju odraslih, gdje se kontinuirano učenje ne samo podstiče, već i nagrađuje i olakšava kroz vršnjačku podršku.

Metodologija

Implementacija Forma-te pratila je jasnu, skalabilnu i na korisnika usmjerenu metodologiju fokusiranu na tri glavna stuba: dijeljenje sadržaja, interakcija među kolegama i upotrebljivost platforme. Proces se odvijao u nekoliko faza:

1. Razvoj i dizajn platforme

Mali tim edukatora i programera dizajnirao je platformu imajući na umu specifične potrebe stručnjaka u obrazovanju odraslih. Dizajn je davao prioritet:

- Jednostavnosti navigacije;
- Autonomiji korisnika;
- Čistom i funkcionalnom interfejsu;
- Integraciji kreditnog sistema kao motivacionog mehanizma.

Sistem kredita bio je inspirisan principima razmjene "jedan na jedan" (peer-to-peer): korisnici zarađuju kredite postavljanjem originalnog sadržaja, a te kredite mogu koristiti za preuzimanje materijala koje su postavili drugi. Ovaj model podstiče pravednost, doprinos i reciprocitet.

2. Struktura i upravljanje resursima

Platforma omogućava korisnicima da dijele širok spektar resursa, uključujući:

- Planove sesija obuke;
- Radne listove i vježbe;
- Praktične alate i šablone;
- Teorijske refleksije ili tehničke članke;
- Službene dokumente i smjernice relevantne za oblast obuke.

Svaki resurs je označen tagovima, kategorisan i opisan od strane autora. Drugi korisnici mogu ocjenjivati i komentarisati materijale, čime se podržava kultura kontrole kvaliteta i vršnjačke povratne informacije.

3. Angažman zajednice i komunikacija

Platforma se razvijala organski putem:

- Preporuka od usta do usta i profesionalnih mreža;
- Saradnje sa centrima za obuku i organizacijama za obrazovanje odraslih;
- Redovnog objavljivanja informativnih članaka, biltena i pravnih ažuriranja;
- Aktivnog prisustva na društvenim mrežama.

Vremenom je zajednica počela da se samoreguliše, pri čemu su iskusni korisnici redovno doprinosili i nudili neformalno mentorstvo kroz interakcije na forumu i komentare.

4. Kontinuirano održavanje i evolucija

Kontinuirane povratne informacije se prikupljaju od korisnika kako bi se poboljšale funkcionalnosti. Redovno se dodaju nove kategorije i funkcije, kao što su:

- Tematski pozivi za razmjenu resursa (npr. digitalna inkluzija, zelene vještine);
- Istaknuti resursi i saradnici;
- Integracija s drugim inicijativama poput *Transforma-te*, promovišući pedagoške inovacije.

Vremenski okvir

Platforma je koncipirana i razvijana u periodu od približno 6–9 mjeseci, uz kontinuirana ažuriranja i poboljšanja od njenog pokretanja. To je inicijativa koja traje, a dugoročna održivost osigurana je kroz angažman zajednice i minimalne operative troškove.

Ishodi

Od svog pokretanja, Forma-te je pokazao jasne i merljive rezultate u poboljšanju saradnje, profesionalnog razvoja i pristupa kvalitetnim resursima u sektoru obrazovanja odraslih u Portugalu.

1. Rast zajednice

- Preko 10.000 registrovanih korisnika, prvenstveno edukatora odraslih, trenera i stručnih saradnika u nastavi;
- Dinamična baza saradnika koja stalno raste, a koji redovno dijele i ocjenjuju materijale;
- Visok nivo povratnih korisnika, što ukazuje na kontinuirani angažman i zadovoljstvo platformom.

2. Dostupnost i korištenje resursa

- Više od 15.000 obrazovnih resursa podijeljenih do danas;
- Često preuzimanje i ponovna upotreba materijala u stvarnim kontekstima obuke, posebno u stručnom obrazovanju i neformalnom učenju odraslih;

- Pokrivene teme se kreću od obuke osnovnih vještina do digitalne pismenosti, poduzetništva, socijalnih vještina i inkluzivnog obrazovanja.

3. Pozitivan uticaj na profesionalnu praksu

- Treneri izvještavaju da se osjećaju povezanije i priznatije u svojim profesionalnim ulogama;
- Korištenje platforme dovelo je do poboljšanog planiranja i izvođenja sesija obuke, uz pristup novim idejama i metodologijama;
- Sistem ocjenjivanja i komentarisanja podržava refleksivnu praksu i konstruktivnu povratnu informaciju među kolegama.

4. Promocija kulture dijeljenja

- Model zasnovan na kreditima uspješno je podstakao razmjenu između korisnika (peer-to-peer);
- Vidljiv pomak sa pasivne potrošnje resursa na aktivni doprinos;
- Pojava neformalnih mreža i mentorskih odnosa unutar platforme.

5. Doprinos politikama i inovacijama

- Platforma je postala referentna tačka za provodioce obuka i profesionalce koji prolaze kroz proces certifikacije (npr. CCP);
- Pomogla je u premošćivanju jaza između regulative i prakse, nudeći praktične alate usklađene sa službenim smjernicama;
- Integracija s inicijativom *Transforma-te* proširila je njen opseg na pedagoške inovacije, kreativne metodologije i promjene na nivou sistema.

Ukratko, Forma-te je značajno doprinio jačanju ekosistema obrazovanja odraslih u Portugalu, čineći visokokvalitetne resurse vođene zajednicom dostupnima i osnažujući ulogu trenera kao aktivnih agenata obrazovnih promjena.

Faktori uspjeha

Nekoliko ključnih faktora doprinijelo je uspjehu i održivosti Forma-te kao primjera dobre prakse u obrazovanju odraslih:

- Model razmjene resursa zasnovan na kreditima
Inovativni sistem u kojem korisnici stižu kredite postavljanjem resursa — a koriste te iste kredite za preuzimanje materijala — stvara snažan podsticaj za doprinos. On transformiše korisnike iz pasivnih potrošača u aktivne su-kreatore platforme.
- Vođeno kolegama i pokretano zajednicom

Forma-te osnažuje trenere postavljajući ih u sam centar razvoja platforme. Kvalitet i relevantnost sadržaja dolaze iz same zajednice, što osigurava primjenjivost u stvarnom svijetu i brz odgovor na stvarne potrebe trenera.

- **Praktična i raznolika biblioteka resursa**
Platforma nudi širok spektar resursa koji su prilagodljivi različitim kontekstima obuke i profilima polaznika. Ova raznolikost je jedna od karakteristika koju korisnici najviše cijene i koja podržava diferenciranu nastavu.
- **Nizak prag za ulazak**
Za pridruživanje i doprinos nisu potrebne posebne kvalifikacije niti institucionalna pripadnost, što platformu čini široko dostupnom. Njen interfejs, prilagođen korisnicima, omogućava brzu orijentaciju, čak i onim edukatorima koji imaju manje samopouzdanja u digitalnim vještinama.
- **Snažno neformalno priznanje**
Treneri dobijaju neformalnu potvrdu i povratne informacije od kolega putem ocjena i komentara, stvarajući petlju pozitivnog potkrepljenja. To doprinosi osjećaju profesionalnog identiteta i motivacije.
- **Integracija sa širim obrazovnim trendovima**
Forma-te je usklađen sa nacionalnim strategijama o cjeloživotnom učenju i obrazovanju odraslih. Njegova integracija sa projektom *Transforma-te*, koji je fokusiran na obrazovne inovacije, dodaje sloj refleksije, eksperimentisanja i pedagoške obnove.
- **Finansijska održivost i nezavisnost**
Platforma funkcioniše sa minimalnim sredstvima, oslanjajući se prvenstveno na dobrovoljni angažman i niske troškove održavanja. Ovaj "lean" (vitki) model osigurava njenu otpornost i dugoročnu održivost.

Zajedno, ovi faktori čine **Forma-te** snažnim, inkluzivnim i inspirativnim modelom kolaborativnog profesionalnog razvoja u obrazovanju odraslih.

Preporuke

Model **Forma-te** je visoko prenosiv i može se prilagoditi širokom spektru nacionalnih i lokalnih konteksta, naročito onima u kojima stručnjaci za obrazovanje odraslih djeluju u raspršenim okruženjima ili okruženjima s nedovoljnom podrškom.

Uslovi za uspješnu implementaciju

- **Jasni i jednostavni kreditni sistemi**
Osnovni motivacioni mehanizam treba biti dobro objašnjen, transparentan i lak za korištenje. Mora nagrađivati doprinos bez stvaranja prepreka za pristup.
- **Početno izgradnja zajednice**
Snažan početak zahtijeva identifikaciju i uključivanje grupe angažovanih edukatora ili organizacija spremnih da dijele sadržaj i promovišu platformu među kolegama.
- **Digitalno okruženje prilagođeno korisniku**

Interfejs mora biti intuitivan za trenere sa različitim nivoima digitalne pismenosti, posebno za one koji su manje sigurni u korištenju tehnologije.

- **Mehanizmi kontrole kvaliteta**
Sistemi recenzije od strane kolega (peer review), ocjenjivanja i komentarisanja pomažu u održavanju kvaliteta i relevantnosti podijeljenih materijala bez potrebe za centralizovanim nadzorom.
- **Lokalna adaptacija**
Iako je struktura ponovljiva, kategorije sadržaja, jezici i reference na certifikaciju (poput onih u BiH) trebaju odražavati nacionalni ili regionalni okvir obrazovanja odraslih.
- **Strateška komunikacija**
Promocija putem profesionalnih udruženja, subjekata za obuku i društvenih mreža može pomoći u širenju angažmana i integraciji platforme u postojeće mreže.
- **Otvorenost i povjerenje**
Izgradnja kulture dijeljenja oslanja se na transparentnost, pravičnost i uzajamno poštovanje — to su vrijednosti koje moraju biti utkane u upravljanje platformom i etos zajednice.

Organizacije zainteresovane za usvajanje ovog modela trebale bi pilotirati platformu sa malom zajednicom praktičara, prikupljati povratne informacije i postepeno se širiti. Posebno je pogodan za institucije za obuku, mreže cjeloživotnog učenja ili konzorcijume za obrazovanje odraslih koji žele ojačati unutrašnju saradnju i vanjski uticaj.

Savjeti / Implementacija

Na osnovu iskustva platforme **Forma-te**, evo nekoliko praktičnih savjeta za one koji žele implementirati sličnu praksu u svom okruženju:

Prije pokretanja (Before Launch)

- **Započnite analizom potreba:** Razgovarajte s trenerima i edukatorima odraslih kako biste razumjeli njihove glavne izazove i potrebe za resursima.
- **Neka bude jednostavno:** Izbjegavajte prekomjerno komplikovanje kreditnog sistema ili procesa postavljanja i preuzimanja materijala. Jednostavnost je ključna za angažman.
- **Koristite alate otvorenog koda (open-source):** Platforme poput WordPress-a ili Moodle-a (uz odgovarajuće dodatke) mogu podržati osnovne verzije portala za dijeljenje uz niske troškove.

Tokom implementacije

- **Pilotirajte s malom, provjerenom grupom:** Pozovite nekoliko entuzijastičnih trenera da postavite materijale i daju povratne informacije. Njihovi rani doprinosi postaviti će ton i standard kvaliteta.
- **Postavite jasne smjernice za sadržaj:** Razjasnite koje su vrste resursa dobrodošle, kako ih treba opisati i koji su formati prihvatljivi.

- **Koristite pripovijedanje (storytelling) za rast zajednice:** Dijelite stvarne priče trenera koji su imali koristi od platforme kako biste izgradili emocionalnu vezu i kredibilitet.

Nakon pokretanja

- **Kreirajte redovne izazove ili kampanje dijeljenja:** Na primjer, tematske sedmice (npr. „Alati za digitalnu inkluziju“) mogu stimulirati aktivnost i obnoviti interesovanje.
- **Nagradite najbolje doprinositelje:** Odajte priznanje onima koji često dijele sadržaj ili onima čiji je sadržaj najbolje ocijenjen putem biltena ili društvenih mreža..
- **Pružite mikro-podršku:** Ponudite kratka uputstva, odgovore na česta pitanja (FAQ) ili čak sistem „parova“ (buddy system) za one koji nisu sigurni kako da daju svoj doprinos.

Savjeti za održivost

- Održavajte operativne troškove niskim podsticanjem vršnjačke moderacije umjesto angažovanja osoblja s punim radnim vremenom;
- Partnerstvo sa institucijama (centri za obrazovanje odraslih, univerziteta, opštine) radi širenja dosega i legitimiteta;

Podstaknite suvlasništvo: Dozvolite korisnicima da predlažu poboljšanja i da se osjećaju dijelom evolucije platforme.

Kulturni / Kreativni pristupi

Kulturni i kreativni pristupi u obrazovanju odraslih stavljaju ljudsko iskustvo u centar učenja. Umjesto da se oslanjaju isključivo na formalnu poduku ili strategije vođene podacima, oni se oslanjaju na umjetnost, naslijeđe, dizajn i pripovijedanje kako bi podstakli refleksiju, dijalog, izgradnju identiteta i angažman zajednice.

U kontekstima učenja odraslih, ovi pristupi pomažu učesnicima da povežu znanje sa proživljenim iskustvom, ojačaju društvene veze i razviju kritičko i kreativno razmišljanje. Integracijom kulturnog izražavanja u obrazovnu praksu, učenje postaje ne samo informativno, već i značajno i transformativno.

U praktičnom smislu, to može uključivati korištenje umjetničke interpretacije, lokalne istorije, vizuelne analize ili narativnih tehnika za istraživanje društvenih pitanja, izgradnju zajedničkog razumijevanja i promociju aktivnog učešća.

Primjer dobre prakse

Mitologija i simbolika putem telematskih alata

Sažetak prakse

Mrežna grupa **Mitologija i simbolika u umjetnosti** osnovana je 2020. godine kao odgovor na pandemiju COVID-19. Cilj joj je bio odgovoriti na obrazovne potrebe odraslih u provinciji Valladolid korištenjem jednostavnog i široko dostupnog digitalnog alata: WhatsApp-a.

Kurs je isporučivao sadržaj putem kratkih mikro-lekcija podržanih dokumentima, fotografijama, video zapisima i interaktivnim aktivnostima. Ovaj format je omogućio učesnicima da se bave kulturnim i umjetničkim temama na fleksibilan i pristupačan način.

Čak i nakon povratka nastavi uživo, mrežni format je zadržan. Pokazao se posebno dragocjenim za učesnike koji nisu mogli ili nisu željeli prisustvovati sesijama licem u lice zbog radnog vremena, ličnih okolnosti ili zdravstvenih razloga.

Praksa je blisko povezana s dugogodišnjim programom Učionice za obrazovanje i kulturu Pokrajinskog vijeća Valladolida, koji djeluje u ruralnim područjima više od 40 godina. Mrežni format je proširio njegov doseg i osigurao kontinuitet pristupa različitim grupama odraslih polaznika.

Ciljevi

- Podsticanje interesovanja za istoriju, mitologiju i umjetnost kroz proučavanje arhitektonskih, skulpturalnih i simboličkih elemenata.
- Promovisanje samostalnog i saradničkog učenja u pristupačnom digitalnom okruženju.
- Korištenje WhatsApp-a kao alata za podučavanje radi olakšavanja učešća, praćenja i kontinuirane interakcije između polaznika i edukatora.

Ciljevi prema oblastima kompetencija

1. Istorijsko i kontekstualno razumijevanje
 - Identifikacija i kontekstualizacija ključnih istorijskih procesa koji oblikuju urbani i kulturni razvoj.
 - Razumijevanje uloge religijskih, društvenih i političkih institucija u oblikovanju kulturnog naslijeđa.
 - Povezivanje istorijskih debata sa širim diskusijama o etici i ljudskim pravima.
2. Umjetničko posmatranje i interpretacija
 - Analiza arhitektonskih i skulpturalnih elemenata kao izraza moći, vjerovanja i identiteta.
 - Interpretacija umjetničkih stilova iz različitih istorijskih perioda.
 - Prepoznavanje simboličkih i formalnih karakteristika klasičnih i pretklasičnih umjetničkih tradicija.
3. Interpretacija mitologije i simbolike
 - Interpretacija mitoloških narativa kroz umjetničko predstavljanje.
 - Povezivanje ikonografskih elemenata s njihovim društvenim, religijskim i kulturnim značenjima.
 - Poređenje sakralnih prostora i njihovih ritualnih i estetskih funkcija.
4. Komunikacija i kritička refleksija
 - Aktivno učešće u digitalnim diskusijama i grupnim zadacima.
 - Formulisanje utemeljenih mišljenja o istorijskim i kulturnim temama.

- Izrada pismenih i usmenih doprinosa (tekstovi, audio zapisi, slike) jasno i koherentno.
5. Vještine digitalnog i autonomnog učenja
- Korištenje WhatsApp-a kao alata za učenje, komunikaciju i saradnju.
 - Odabir i dijeljenje relevantnih digitalnih resursa.
 - Upravljanje individualnim učenjem uz uzajamno poštovanje u grupnoj dinamici.

Metodologija

Metodologija kursa zasnovana je na kontinuiranoj interakciji putem WhatsApp-a, koristeći njegove različite formate (tekst, audio, slike i linkove) kako bi se diverzifikovale aktivnosti učenja. Pristup integriše multimedijalne resurse i aktivne tehnike kao što su debata, usmeno pripovijedanje, vođeno istraživanje i vizuelna analiza. Svi zadaci su dizajnirani da budu dostupni putem mobilnih telefona i kompatibilni sa fleksibilnim rasporedima, pružajući podršku odraslim polaznicima u usklađivanju učenja sa ličnim i profesionalnim obavezama.

- Sedmične mini-lekcije: Sadržaj je bio podijeljen u kratke module koji su se isporučivali putem sažetih tekstova, pojašnjavajućih audio snimaka i vizuelnih materijala (slika i video zapisa povezanih s izučavanim umjetničkim i istorijskim temama).
- Pitanja i debate: Učesnici su bili podsticani da postavljaju pitanja, komentarišu materijale i učestvuju u strukturanim diskusijama radi promicanja kritičkog razmišljanja.
- Multimedijalni resursi: Linkovi ka galerijama slika, 3D rekonstrukcijama i virtuelnim turama podržavali su dublje razumijevanje.
- Praktične vježbe: Kratki zadaci fokusirani na identifikaciju umjetničkih elemenata, simbola ili mitoloških referenci u vizuelnim materijalima.
- Zajednički repozitoriji: Učesnici su doprinosili relevantnim člancima, slikama ili video zapisima, podstičući saradničku izgradnju znanja.

Mrežni kurs pratio je isti akademski kalendar kao i verzija uživo, trajući tokom cijele akademske 2024–2025. godine.

Rezultati

Dobijeni rezultati su u velikoj mjeri zadovoljavajući, jer se zasnivaju na ideji da obrazovanje odraslih treba poštovati različitost životnih puteva, unaprijediti prethodna iskustva učenika i podsticati horizontalni dijalog. To je omogućilo stvaranje dijaloške "virtuelne zajednice" u kojoj svi učenici osjećaju da učestvuju u zajedničkom programu sa zajedničkim ciljevima i sadržajem.

Faktori uspjeha

Nekoliko elemenata je doprinijelo uspjehu ove prakse:

- Korištenje široko dostupnog i poznatog digitalnog alata (WhatsApp), čime su smanjene tehnološke barijere.
- Fleksibilna struktura prilagođena odraslim polaznicima s različitim rasporedima i obavezama.
- Kratke, dobro strukturirane mikro-lekcije koje su održavale angažman.
- Kombinacija teksta, audia, slika i multimedijalnih resursa, što podržava različite stilove učenja.
- Kontinuirana interakcija između učesnika i fasilitatora, čime se podstiče osjećaj zajednice.
- Snažna povezanost s postojećim programom Učionice za obrazovanje i kulturu, što osigurava kontinuitet i pedagošku koherentnost.

Preporuke

Ova praksa je lako prenosiva i može se primijeniti u različitim kontekstima obrazovanja odraslih, posebno tamo gdje je pristup računarima ili naprednim platformama ograničen. Za uspješnu implementaciju:

- Fasilitator sposoban da moderira online diskusije i pruža redovne povratne informacije je neophodan.
- Grupa treba ostati dosljedna kako bi se izgradilo povjerenje i kontinuitet.
- Sadržaj treba prilagoditi kulturnoj pozadini i interesovanjima učesnika.
- Jasna sedmična struktura i pravila komunikacije pomažu u održavanju angažmana.
- Online format može efikasno dopuniti nastavu uživo.

Savjeti / Savjeti za implementaciju

- **Podijelite sadržaj na kratke, upravljive jedinice učenja.**
- **Koristite različite formate (tekst, audio, slike)** kako biste održali pažnju i osigurali inkluzivnost.
- **Podstičite aktivno učešće** putem pitanja i malih zadataka za refleksiju.
- Postavite jasna očekivanja u pogledu vremena odgovora i bontonu u komunikaciji.
- Osigurajte redovne sažetke diskusija kako biste utvrdili ključne tačke učenja.
- **Pobrinite se da su materijali potpuno dostupni** putem pametnih telefona.

Održavajte ravnotežu između strukturiranog vođenja i otvorene diskusije.

Saradnički pristupi / Pristupi zasnovani na partnerstvu

Saradnički pristupi ili pristupi zasnovani na partnerstvu odnose se na strategije u kojima dvije ili više organizacija, grupa ili pojedinaca rade zajedno ka zajedničkom i obostrano korisnom cilju. Osnovni princip je udruživanje resursa — kao što su znanje, stručnost, finansiranje ili tehnologija — kako bi se postigli rezultati koje bi bilo teško ostvariti samostalno.

U obrazovanju odraslih i društvenim kontekstima, ovi pristupi promovišu podijeljenu odgovornost, horizontalne odnose i dugoročnu održivost. Umjesto oslanjanja na model "odozgo prema dolje" (ekspert-klijent), saradnički okviri podstiču ko-kreaciju, dijalog i lokalno vlasništvo nad projektima.

Karakteristika	Tradicionalni pristup	Saradnički pristup
Dinamika moći	Odozgo prema dolje / Direktivna	Horizontalna / Uzajamna
Rješavanje problema	Rješenja vođena ekspertima	Rješenja vođena zajednicom
Održivost	Zavisna od vanjske pomoći	Izgrađena na lokalnom vlasništvu
Komunikacija	Jednosmjerno izvještavanje	Kontinuirani krugovi povratnih informacija

Primjer dobre prakse

Tehnike i alati za trenere u e-učenju

Sažetak prakse

Tehnike i alati za trenere u e-učenju je kurs za kontinuirano obrazovanje dizajniran za trenere odraslih koji žele da razviju ili unaprijede svoju sposobnost planiranja, implementacije i evaluacije aktivnosti e-učenja. Kurs oprema učesnike digitalnim pedagoškim vještinama, omogućavajući im korištenje online platformi, dizajniranje digitalnog sadržaja i kreiranje interaktivnih okruženja za učenje. Podržava profesionalizaciju trenera koji rade u obrazovanju odraslih, posebno u kontekstima kombinovanog učenja ili učenja na daljinu.

Pojava i širenje digitalnih okruženja za učenje, ubrzani pandemijom COVID-19, razotkrili su kritičan jaz u digitalnim pedagoškim vještinama mnogih edukatora i trenera odraslih. Tradicionalne metode obuke više nisu zadovoljavale zahtjeve online ili kombinovanih konteksta učenja, stvarajući potrebu za ciljanim profesionalnim razvojem.

Ciljna grupa uključuje trenere i edukatore odraslih koji rade u centrima za profesionalnu obuku, stručnim institucijama ili kao samostalni treneri. Mnogi su imali iskustva u nastavi u učionici, ali im je nedostajalo samopouzdanja i metodološkog znanja da efikasno prenose znanje putem digitalnih platformi.

Ova praksa se obično provodi u okviru kontinuiranog profesionalnog razvoja (CPD) i mogu je izvoditi organizacije akreditovane od strane DGERT-a u Portugalu. Također može biti dio nacionalnih ili evropskih finansiranih programa, kao što su POISE, Portugal 2020 ili Erasmus+ KA1 projekti mobilnosti.

Ciljevi

Glavni ciljevi prakse Tehnike i alati za trenere u e-učenju su:

- Unaprijediti digitalnu pismenost i samopouzdanje među edukatorima odraslih u korištenju online platformi i alata.
- Razviti pedagoške strategije koje su učinkovite u virtualnim i kombiniranim (blended) okruženjima za učenje.
- Promovisati angažman polaznika kroz interaktivni i multimedijalni sadržaj.
- **Osigurati inkluzivno i pristupačno učenje prilagođavanjem materijala različitim profilima polaznika i nivoima digitalnog pristupa.**
- **Podsticati kulturu inovacija u obuci, ohrabrujući edukatore da eksperimentišu s novim formatima kao što su mikro-učenje (microlearning), gejmfikacija i kolaborativni alati.**
- **Podržati tranziciju tradicionalnih centara za obuku prema hibridnim ili potpuno online modelima izvođenja nastave.**

Sveukupno, ova praksa nastoji premostiti digitalni jaz u obrazovanju odraslih i osigurati da edukatori mogu pružiti visokokvalitetna iskustva učenja u bilo kojem formatu.

Metodologija

Kurs „Tehnike i alati za trenere u e-učenju“ obično se realizuje u kombinovanom (blended) ili potpuno online formatu, u trajanju od **15 do 35 sati**. Metodologija se zasniva na **praktičnom i refleksivnom modelu učenja**, u kojem treneri primjenjuju alate i pristupe direktno u vlastitim nastavnim kontekstima. Fokus je na **praktičnoj primjeni, međusobnoj interakciji među učesnicima i postepenom razvoju vještina**.

Implementacija korak po korak

1. Procjena potreba
Učesnici ispunjavaju kratak dijagnostički upitnik ili samoprocjenu kako bi utvrdili svoj početni nivo digitalnih kompetencija i upoznatosti s alatima za e-učenje.
2. Uvodni modul

Pružaju se pregled digitalnog obrazovanja, uključujući prednosti i izazove e-učenja, kao i ključne pedagoške razlike između nastave uživo (face-to-face) i online formata.

3. Istraživanje alata (Toolbox Exploration)

Učesnici se upoznaju s nizom često korištenih digitalnih alata, kao što su:

- **Moodle** ili **Google Classroom** za organizaciju kurseva
- **Canva**, **Genially** ili **PowerPoint** za izradu sadržaja
- **Padlet**, **Mentimeter** ili **Jamboard** za interakciju
- **Screencast-O-Matic** ili **Loom** za snimanje lekcija
- **Kahoot** ili **Quizizz** za gejmficirano (igrifikovano) ocjenjivanje

Naglasak se ne stavlja samo na to **kako ovi alati funkcioniraju**, već i na **načine na koje mogu unaprijediti pedagošku učinkovitost**.

4. Dizajniranje aktivnosti

Učesnici osmišljavaju vlastite aktivnosti za e-učenje, prilagođavajući digitalne alate svom profesionalnom kontekstu i primjenjujući principe instruktivnog dizajna (npr. ADDIE ili SAMR modele).

5. Povratne informacije od kolega i refleksija

Treneri učestvuju u strukturiranom međusobnom vrednovanju putem foruma ili sinhronih sesija. Oni dijele svoj rad, daju konstruktivne povratne informacije i razmišljaju o načinima za unapređenje svoje digitalne nastavne prakse.

6. Završni zadatak / simulacija

Svaki učesnik realizuje kratku online trening sesiju ili dio modula koristeći alate i strategije koje su istražene tokom kursa.

7. Praćenje i podrška

Kao dodatna podrška može se ponuditi opcionalno mentorstvo ili formiranje zajednice prakse kako bi se omogućila kontinuirana primjena stečenog znanja i razmjena iskustava i nakon završetka formalnog perioda obuke.

Rezultati

Implementacija kursa „Tehnike i alati za trenere u e-učenju“ dovela je do nekoliko konkretnih i mjerljivih rezultata:

- Povećano digitalno samopouzdanje među trenerima
Učesnici navode da se osjećaju **samostalnije i sigurnije** u korištenju online platformi, integraciji multimedijalnih resursa i upravljanju virtualnim učionicama.
- Unaprijeđen dizajn obuke
Treneri razvijaju strukturiranije i zanimljivije e-learning module, s boljom usklađenošću između ciljeva učenja, sadržaja i metoda ocjenjivanja.
- Povećan angažman polaznika

Kursi koje su redizajnirali obučeni edukatori pokazuju viši nivo interakcije i smanjenje stope odustajanja, naročito kada se koriste interaktivni i gejmficirani alati.

- Veća inkluzivnost i pristupačnost
Učesnici primjenjuju princip inkluzivnosti i prilagođavaju materijale potrebama odraslih polaznika s različitim nivoima digitalnih kompetencija.
- Razvoj mreža podrške među kolegama
Mnoge edicije kursa dovode do formiranja neformalnih zajednica prakse, gdje treneri nastavljaju razmjenjivati resurse, ideje i izazove i nakon završetka formalnog perioda obuke.

Sveukupno, praksa doprinosi profesionalizaciji obrazovanja odraslih i unapređuje kvalitet i relevantnost digitalne i kombinovane (blended) obuke.

Faktori uspjeha

Više ključnih elemenata doprinijelo je uspjehu i efikasnosti kursa „Tehnike i alati za trenere u e-učenju“:

- Praktičan i aktivan pristup
Kurs se fokusira na stvarne alate koje učesnici mogu odmah primijeniti u svom nastavnom kontekstu, čime se povećava relevantnost i motivacija.
- Postepena progresija
Treneri se postepeno upoznaju s alatima, kroz strukturirani slijed koji sprječava preopterećenje previše informacijama odjednom.
- Učenje i dijeljenje među kolegama
Učesnici uče ne samo od trenera, već i jedni od drugih, kroz povratne informacije, diskusije i kolaborativne zadatke.
- Fleksibilna i samostalna struktura
E-learning format omogućava zaposlenim edukatorima da uče vlastitim tempom, uz opcionalne sinhronne sesije za dodatnu podršku.
- Fokus na digitalnu pedagogiju, a ne samo na alate
Osim što uče kako alati funkcionišu, učesnici istražuju kako dizajnirati efektivna iskustva učenja online.
- Podržavajuće i inkluzivno okruženje
Treneri su ohrabrivani da postavljaju pitanja, prave greške i reflektiraju svoj vlastiti stil podučavanja, što stvara prostor za istinski profesionalni razvoj i rast.

Ovi elementi doprinose ukupnoj efikasnosti i dugoročnoj održivosti kursa.

Preporuke

Kurs „Tehnike i alati za trenere u e-učenju“ je visoko prenosiv i može se prilagoditi različitim kontekstima, regijama i profilima polaznika. Može ga implementirati trening centri, nevladine organizacije, javne institucije, pa čak i samostalni treneri, pod uvjetom da su ispunjeni sljedeći

- **Pristup digitalnoj infrastrukturi**
Osnovni pristup uređajima (laptop, tablet ili pametni telefon) i internetu je neophodan i za trenere i za polaznike.
- **Facilitatori s digitalnim i pedagoškim kompetencijama**
Kurs bi trebali voditi treneri koji razumiju edukacijsku tehnologiju i principe učenja odraslih.
- **Prilagodba ciljnoj grupi**
Primjeri, alati i studije slučaja trebaju odražavati **realnost polaznika** (npr. stručni treneri, edukatori pismenosti, facilitatori u zajednici).
- **Jasan i intuitivan LMS**
Jednostavan i korisnički prijateljski sistem za upravljanje učenjem (kao što su Moodle ili Google Classroom) je ključan za izbjegavanje digitalnih barijera.
- **Mehanizmi podrške**
Pružanje tutorial videa, FAQ sekcije ili opcija mentorstva može poboljšati iskustvo, posebno za trenere koji nisu toliko upoznati s tehnologijom.

Ovaj model kursa posebno se preporučuje za centre za obrazovanje odraslih koji prelaze na kombinovano (blended) učenje, za nove trenere koji ulaze u oblast, ili za inicijative kontinuiranog obrazovanja usmjerene na digitalnu transformaciju.

Savjeti / Implementacija

Za organizacije ili facilitatore koji planiraju implementirati sličnu praksu, sljedeći savjeti i kontrolne liste mogu podržati uspjeh:

Prije kursa

- Provedite procjenu potreba kako biste prilagodili sadržaj prethodnom znanju polaznika.
- Odaberite platformu s niskim digitalnim barijerama (npr. Moodle, Google Classroom ili NAU).
- Pripremite uvodni modul s uputama za navigaciju i osnovnom podrškom za digitalnu pismenost.
- Osigurajte usklađenost s principima pristupačnosti (npr. veličina fonta, kontrast boja, titlovi).

Tokom kursa

- Koristite mikroučenje (microlearning): kratki, fokusirani moduli najbolje funkcionišu za zaposlene odrasle polaznike.
- Integrirajte interaktivne elemente kao što su kvizovi, forumi ili grupni zadaci na svakih nekoliko lekcija.

- Kreirajte jasna uputstva i pružite primjere za svaku aktivnost.
- Obezbijedite redovne provjere napretka ili Q&A sesije, čak i ako su kratke i neformalne.

Nakon kursa

- Ohrabrite polaznike da **primijene ono što su kreirali tokom kursa**.
- Ponudite **opcionalnu podršku nakon kursa** (mentorstvo, zajednica prakse)
- Prikupite povratne informacije i prilagodite buduće edicije na osnovu iskustava polaznika.

Savjet: Uvijek tretirajte alate kao sredstvo za unapređenje učenja, a ne kao cilj sam po sebi. Prvo fokus stavite na pedagogiju.